

Status umělce:

Výčet právních předpisů k možné novelizaci

Úvodem je třeba říci, že zakotvení statusu umělce a konkrétních nových opatření na podporu umělecké činnosti lze docílit dvěma způsoby. Buď přijetím nového speciálního zákona, který by obsahoval komplexní výčet zvláštních pravidel platících pro (v daném předpise definované) umělecké profesionály, anebo novelizací řady dílčích již existujících právních předpisů, do nichž by se doplnila příslušná zvláštní pravidla.

Ideální se jeví být kombinace obou cest, tedy přijetí nového právního předpisu, který by upravoval nejspecifičtější pravidla týkající se uměleckých profesionálů (zejména včetně vlastní definice profesionálního umělce) v kombinaci s novelizací dílčích právních předpisů.

Tento dokument obsahuje stručný soupis hlavních právních předpisů, které by mohly být předmětem takové novelizace.

1) Zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (úprava licenčních smluv)

Novelou autorského zákona (předloženou vládou v roce 2021 a schválenou Parlamentem ČR v roce 2022) byla do českého autorského zákona transponována Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/790 o autorském právu a právech s ním souvisejících na jednotném digitálním trhu a o změně směrnic 96/9/ES a 2001/29/ES. Součástí této směrnice je i zakotvení práva autorů a výkonných umělců na spravedlivou (tj. „vhodnou a přiměřenou“) odměnu.

Transpozice dané směrnice do českého právního řádu, pokud jde o zmíněnou spravedlivou autorskou odměnu, nepřinese pravděpodobně do praxe žádný výraznější pokrok. Konkrétně do § 2374 odst. 1 občanského zákoníku byly doplněny tyto dvě věty: *„Při ujednání odměny za poskytnutí licence se přihlédne zejména k účelu licence, způsobu a okolnostem užití díla, k velikosti tvůrčího příspěvku autora a k územnímu, časovému a množstevnímu rozsahu licence. Odměna může být ujednána jako pevná částka pouze v odůvodněných případech a s ohledem na zvláštnosti jednotlivých odvětví.“*

Pokud jde o první větu nového ustanovení, tato je takřka doslovně převzata z někdejšího ust. § 49 odst. 7 autorského zákona (ve znění do přijetí aktuálního občanského zákoníku) – jak ostatně výslovně připouští i důvodová zpráva k aktuální novele. Jedná se evidentně o zcela bezzubé ustanovení, které jako takové bylo kritizováno odbornou veřejností již v době, kdy bylo (jak řečeno) několik let součástí autorského zákona. Toto ustanovení je však především zcela zbytečné, neboť pouze ukládá stranám smlouvy přihlídnout k výše uvedeným okolnostem (k nimž by bezpochyby přihlédly i bez pokynu zákonodárce) – aniž je ovšem z této skutečnosti vyvozen závazek smluvních stran ujednat licenční odměnu v konkrétní (spravedlivé) podobě odpovídající předmětným okolnostem. Současně porušení tohoto závazku ani není stíženo žádnou sankcí, například v podobě neplatnosti licenční smlouvy.

Ani výše citovaná druhá věta ust. § 2374 odst. 1 nepovede k dosažení evropskou směrnicí sledované spravedlivé odměny. Konstatuje totiž pouze tolik, že ujednání paušální odměny musí být odůvodněno okolnostmi případu, respektive zvláštnostmi příslušného kreativního odvětví; je přitom nepochybné, že se vždy najdou nějaké okolnosti, respektive oborové zvláštnosti, které odůvodní sjednání odměny v paušální podobě (ostatně ani v současnosti jistě nejsou paušální odměny sjednávány bezdůvodně; to nic nemění na tom, že mohou být ze strany konkrétních autorů a výkonných umělců vnímány s ohledem na okolnosti případu jako nespravedlivé). Navíc daná věta neříká ani to, od čeho by měla být odvozována výše případné podílové odměny, aby byla spravedlivá; může tak být sjednána podílová odměna v jakémkoliv, tedy i ve zcela zanedbatelné výši. Pomyslnou „korunu“ však tomuto ustanovení dodává český zákonodárce v důvodové zprávě k navrhované novele, kde konstatuje: *„Mezi příklady, kdy je důvodné sjednat odměnu paušálně, patří například případy, kdy nelze základ pro výpočet podílové odměny prakticky určit nebo kdy administrativní náklady na určení podílové odměny by byly nepřiměřeně vysoké (zejména není-li příspěvek autora k dílu jako celku významný). Sjednávání odměny paušální částkou je obvyklé např. v oblasti audiovizí či v hudebním sektoru nebo v oblasti licencování užití počítačových programů.“* Jinými slovy: Sama vláda jakožto předkladatel novely konstatuje, že je v pořádku – neboť to je obvyklé – pokud je odměna pro autory a výkonné umělce sjednávána v oblastech jako je audiovizuální či hudební průmysl paušální částkou. Tento stav má být tedy dle přání zákonodárce zřejmě zachován i po novelizaci zákona.

Z hlediska zájmu umělců by tedy bylo vhodné, aby další novelizací autorského zákona, potažmo občanského zákoníku (jíž by měla předcházet komplexnější diskuse mezi producenty obsahu a jeho tvůrci) byla stanovena konkrétnější pravidla, z nichž by se dalo dovodit, dle jakých kritérií by měla být určena spravedlivá odměna, jakož i to, v jakých případech by tato odměna měla být paušální a v jakých podílová.

V autorském zákoně by dále bylo možno novelizovat § 25, který stanovuje, jaké osoby jsou povinny platit kolektivním správcům tzv. náhradní odměny jako kompenzaci pro autory (a další nositele práv) za to, že je zákonem umožněno pořizování rozmnoženin autorských děl pro osobní potřebu (resp. vlastní vnitřní potřeby v případě tiskových rozmnoženin pro právnické osoby). Toto zákonné ustanovení nereflexuje skutečnost, že v současnosti se již většina autorských děl nešíří pomocí klasických (hmotných) nosičů, ale skrze internetové portály typu úložišť a platform pro sdílení obsahu. Bylo by tedy vhodné, aby se povinnost hradit náhradní odměny rozšířila i na poskytovatele těchto služeb.

Současně by bylo vhodné navýšit o inflaci stávající výši poplatků stanovenou ve vyhlášce ministerstva kultury č. 488/2006 Sb., kterou se stanoví typy přístrojů k zhotovování rozmnoženin, typy nenahraných nosičů záznamů a výše paušálních odměn. Poslední navýšení těchto částek proběhlo k 1. 1. 2009 (!).

Konečně by též autorský zákon mohl výslovně deklarovat právo autorů (a výkonných umělců) na kolektivní sdružování a vyjednávání – které by reflektovalo nejnovější sdělení Evropské komise

z 29. 9. 2022 „Pokyny k uplatňování právních předpisů Unie v oblasti hospodářské soutěže na kolektivní smlouvy týkající se pracovních podmínek osob samostatně výdělečně činných bez zaměstnanců“.¹

2) Zákon č. 586/1992, o daních příjmů

V zákoně o daních z příjmů se nabízí provedení celé řady opatření ke zlepšení postavení umělce.

Zejména by mohlo jít o stanovení zvýhodněné daňové sazby pro příjmy plynoucí z umělecké činnosti (podobně jako tomu bylo u zák. č. 36/1965 Sb., o dani z příjmů z literární a umělecké činnosti). V současnosti pro tuto oblast žádná speciální sazba neexistuje a tyto příjmy jsou zdaňovány stejně jako příjmy plynoucí z jakýchkoliv jiných aktivit.

Dále by mohlo jít o rozšíření možnosti uplatnit vyšší výdajový paušál (60 %) i pro umělce, kteří nemají živnostenské oprávnění (a kteří tak v současnosti mohou uplatnit výdajový paušál pouze ve výši 40 %, viz § 7 zákona).

Nepřímou podporou zejména některých forem uměleckých činností by mohlo být zavedení možnosti jakékoliv fyzické či právnické osoby odečíst si od základu daně finanční investici do umění, a to vedle již existující možnosti odečíst si takto od daňového základu poskytnuté bezúplatné plnění pro oblast kultury (viz § 15 a § 20 zákona). Tím by byli všichni daňoví poplatníci motivováni k vyšší míře podpory umění.

3) Zákon

4) . 235/2004, o dani z přidané hodnoty

Dalším opatřením daňového rázu by mohlo být přesunutí některých služeb souvisejících s uměleckými aktivitami (nad rámec těch, které jsou již v zákoně uvedeny) pod sníženou sazbu DPH, čímž by se tyto služby staly dostupnějšími a konkurenceschopnějšími.

Zejména by se to mohlo týkat DPH připočítávané k odměně za poskytnutí licenčních oprávnění (kde se nyní aplikuje základní sazba 21 %).

5) Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, a zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti

V případě obou druhů povinných pojištění by mohly být státem vytvořeny zvýhodněné podmínky pro profesionální umělce v konkrétních situacích – například pro případy, kdy příslušný umělec aktuálně nemá dostatečný nebo stabilní zdroj příjmů k hrazení těchto odvodů.

¹Viz zde: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/cs/ip_22_5796.

Pro tyto případy by tak mohl být profesionální umělec nalézající se v podobné situaci zařazen mezi tzv. státní pojištěnce (tedy osoby, za které platí zdravotní pojištění stát) v § 7 zákona o veřejném zdravotním pojištění. Analogicky by pak profesionální umělec mohl být po stanovené období zproštěn povinnosti hradit odvody na sociálním pojištění dle zákona o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

Alternativně by mohl být zvolen – a do obou právních předpisů doplněn – model fungující např. ve Slovinsku², kde umělci jsou sice obecně povinni hradit sociální i zdravotní pojištění, ale mohou podat žádost o to, aby za ně tyto odvody hradil stát, splní-li určité zákonem stanovené podmínky, mezi něž patří podmínka, že práce příslušného umělce představovala v posledních pěti letech mimořádný kulturní přínos nebo v témže období jeho práce představovala přínos pro rozvoj oboru, který je třeba specificky podporovat z důvodu personálních potřeb v kultuře. Pokud je ve Slovinsku takové právo umělci přiznáno, uděluje se na dobu 5 let a může být na základě dalších žádostí opakovaně prodlužováno.

6) Zákon č. 239/1992 Sb., o Státním fondu kultury České republiky

Mimo jiné epidemie nemoci COVID-19 ukázala značnou křehkost sociálních jistot, jimiž disponují umělci, a to zejména ti z nich, kteří jsou finančně závislí na veřejném vystupování. Již v současnosti existují sociální fondy u některých kolektivních správců (např. u OSA a Intergram), které jsou vytvářeny za účelem podpory umělců ve stáří, nemoci či v tíživé životní situaci. Bylo by však velmi přínosné, pokud by existoval takový sociální fond pro všechny profesionální umělce a který by byl přímo zřízený, garantovaný i finančně podporovaný státem (např. formou státního příspěvku k vkladům, kteří by umělci do takového fondu dávali).

Jedním z právních předpisů, u kterého se nabízí, aby do něj byla začleněna zmínka o takovém sociálním fondu (pokud by tento fond nebyl upraven ve zvláštním právním předpise) je zákon o Státním fondu kultury ČR – a to zejména v případě, že by správa tohoto nového státního fondu byla začleněna právě pod správu stávajícího Státního fondu kultury ČR.

7) Zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání

V případě tohoto zákona by konkrétně umělcům v audiovizi, ale i výrobcům audiovizuálního obsahu mohlo pomoci, kdyby se definice nezávislého výrobce (§ 43 odst. 3 zákona) upravila tak, aby tento výrobce byl nucen provozovateli televizního vysílání poskytovat pouze práva k televiznímu vysílání (resp. související práva typu catch-up), avšak zbylá tzv. sekundární práva by

²Viz Marta Krausová: Právní úprava statusu umělce – umělec „na volné noze“, jeho právní postavení a sociální zabezpečení. Parlamentní institut 2021. Dostupné zde: <https://www.psp.cz/sqw/ppi.sqw?d=1&t=46>.

měl nárok si ponechat a sám aktivněji monetizovat vyrobený obsah (příčemž část takových výnosů by mohla být užita práva pro umělce).

8) Zákon č. 203/2006 Sb., o některých druzích podpory kultury

Konečně se též nabízí zvětšit množství a typy přímých dotací pro umělce. Vedle specializovaných zákonů (jako je zákon č. 469/2012 Sb., o audiovizí) jsou takové dotace – konkrétně pro tvůrčí a studijní účely – obecně pojmenovány například v zákoně č. 203/2006 Sb., o některých druzích podpory kultury.

Otázkou spíše ekonomického, než právního rázu je pak nalezení a navýšení zdrojů pro příslušné grantové instituce.

Zpracoval

Ivan David, advokát
Hellichova 1, 118 00 Praha 1 - Malá Strana
e-mail: ivan.david@kmvs.cz
tel.: 606 617 989